

Marek Jóźwiak
Szkoła Podstawowa nr 32 w Katowicach

Miron Białoszewski *Ach, gdyby, gdyby nawet piec zabrali ...*, czyli sylabizacja radości podmiotu lirycznego

Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie 8

Cel ogólny:

- pobudzanie wyobraźni uczniów poprzez twórcze odczytanie dzieła literackiego.

Cele szczegółowe:

- interpretacja *Ody do radości* Fryderyka Schillera, której wersja instrumentalna jest hymnem Unii Europejskiej,
- zapoznanie uczniów z wierszem Mirona Białoszewskiego *Ach gdyby, gdyby nawet piec zabrali ... Moja niewyczerpana oda do radości* jako przykład poezji lingwistycznej,
- pogłębienie wiadomości na temat wiersza wolnego, który pozwolił poetom w XX wieku na większą swobodę twórczą,
- próba odczytania przez uczniów *Mojej niewyczerpanej ody do radości* jako aktu twórczego odbiorcy.

Metody i formy pracy: burza mózgów, poszukująca, podająca, praca indywidualna, praca z tekstem.

Materiały i środki dydaktyczne:

- tekst wiersza *Oda do radości* Fryderyka Schillera w przekładzie Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego,
- tekst wiersza *Ach gdyby, gdyby nawet piec zabrali ... Moja niewyczerpana oda do radości* Mirona Białoszewskiego,
- karty pracy, ewentualnie slajdy z obrazami: kaflowego pieca, bramy triumfalnej, smartfonu, klocków itp., w zależności od inwencji nauczyciela.

Bibliografia:

1. Bobiński W.: *Świat w słowach i obrazach. Podręcznik do gimnazjum. Klasa 2.* WSiP, Warszawa 2010.
2. Głowiński M. i in.: *Słownik terminów literackich.* Ossolineum, Wrocław 1997.
3. <http://dobre-wiersze.blogspot.com/2012/08/konstanty-ildefons-gaczynski-oda-do.html>

Komentarz nauczyciela

Do napisania tego scenariusza lekcji skłoniło mnie ciągle zadziwienie słowem poetyckim, które tak często realizuje się w nietypowy sposób. Wiersze takie jak *Ach, gdyby, gdyby nawet piec zabrali ...* pozwalają nawet teraz, w czasach nieczytania, dotrzeć do młodego czytelnika i pobudzić jego wyobraźnię. Pamiętam, jak wiele lat temu ten wiersz wisiał na szkolnej sztabkowej gazetce, a w przeciągu kilku dni grupa chłopców bawiła się na przerwie, powtarzając słowa: *szara naga jama*.

1. Wstęp, czyli wariacje radości w wierszu *Oda do radości* Fryderyka Schillera

- Wprowadzenie uczniów w kontekst historycznoliteracki tekstu.
- Głośne przeczytanie wiersza i wypełnienie karty pracy nr 1 – zinterpretowanie każdej zwrotki, przypisanie jej tematu przewodniego – emocji, uczucia, życiowej postawy (praca indywidualna).
- Skonfrontowanie interpretacji uczniów z interpretacją nauczyciela – ustalenie dla klasy jednej lub kilku alternatywnych odpowiedzi.

Karta pracy nr 1

Zwrotki	Emocje, uczucia, postawy wyrażone w poszczególnych zwrotkach
<i>O Radości, iskro bogów, kwiecie elizejskich pól święta, na twym świętym progu Staje nasz natchniony chór.</i>	RADOŚĆ
<i>Jasność twoja wszystko zaćmi, złączy co rozdzielił los. Wszyscy ludzie będą braćmi tam, gdzie twój przemówi głos.</i>	BRATERSTWO
<i>Kto przyjaciel, ten niech zaraz stanie tutaj pośród nas, i kto wielką miłość znalazł, ten niech z nami dzieli czas.</i>	PRZYJAŹŃ/MIŁOŚĆ
<i>Z nami ten, kto choćby jedną duszę rozpłomienić mógł. Ale kto miłości nie zna, niech nie wchodzi tu na próg.</i>	MIŁOŚĆ
<i>Patrz, patrz: wielkie słońce światem biegnie sypiąc złote skry, jak zwycięzca, jak bohater – Biegnij, bracie, tak i ty.</i>	BOHATERSTWO
<i>Radość tryska z piersi ziemi, Radość pije cały świat. Dziś wchodzimy, wступujemy Na radości złoty ślad.</i>	RADOŚĆ
<i>Ona w sercu, w zbożu, w śpiewie, ona w splocie ludzkich rąk, z niej najlichszy robak czerpie, z niej – najwyższy niebios krąg.</i>	RADOŚĆ
<i>Bracie, miłość niezmierzona mieszka pod namiotem gwiazd, całą ludzkość weź w ramiona I ucałuj jeszcze raz.</i>	MIŁOŚĆ
<i>Wstańcie ludzie, wstańcie wszędzie, ja nowinę niosę wam: na gwiaździstym firmamencie miłość, miłość mieszka tam.</i>	MIŁOŚĆ

Fryderyk Schiller: *Oda do radości*. Tłum. Konstanty Ildefons Gałczyński

2. Rozwinięcie, czyli wypowiedź na poziomie interpunkcji – Co się dzieje w wierszu Mirona Białoszewskiego *Ach, gdyby, gdyby nawet piec zabrali ... Moja niewyczerpana oda do radości?*

- Zapoznanie uczniów z koncepcją poezji lingwistycznej jako narzędziem komunikacji na wszystkich poziomach języka.
- Przypomnienie funkcji wykrzyknika.
- Przeczytanie pierwszej części wiersza i wspólne wypełnienie karty pracy nr 2a – interpretacja czterech pierwszych zwrotek pod kątem użytych znaków interpunkcyjnych, które są opisem stanu emocjonalnego podmiotu lirycznego (burza mózgów).
- Ustalenie wspólnych odpowiedzi pod kierunkiem nauczyciela (zgodnie z poniższym zapisem na karcie nr 2a – oczywiście są możliwe odpowiedzi alternatywne, które wpisują się w poniższy schemat interpretacyjny) oraz zapis pytania przy zwrotce 5. Teza: słowa *szara naga jama* są wyrazem radości. Próba uzasadnienia odpowiedzi.

Karta pracy nr 2a

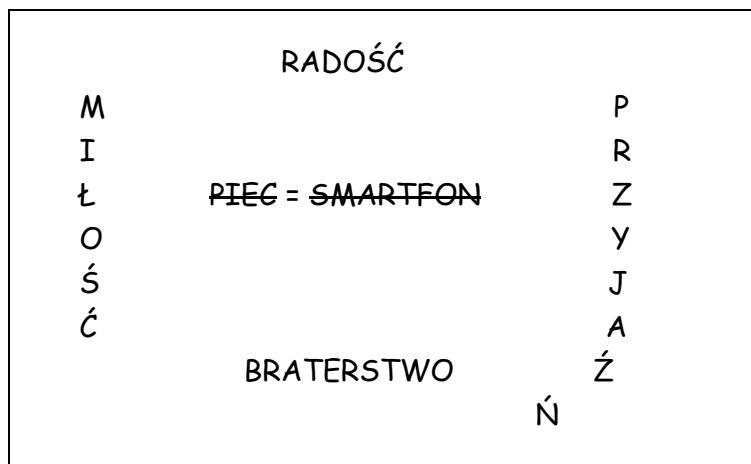
Zwrotki	Znak równości, czyli jakie uczucia, emocje, postawy życiowe kryją się w znakach interpunkcyjnych?
<i>Mam piec podobny do bramy triumfalnej!</i>	! - POSIADANIE -> DUMA
<i>Zabierają mi piec podobny do bramy triumfalnej!!</i>	!! - UTRATA -> LĘK
<i>Oddajcie mi piec podobny do bramy triumfalnej!!!</i>	!!! - BRAK -> SMUTEK
<i>Zabrali.</i>	. - KROPKA WSKAZUJE NA POGODZENIE SIĘ Z SYTUACJĄ STRATY, PONIEWAŻ NASTĘPUJE ...
<i>Została po nim tylko szara naga jama szara naga jama.</i>	... NAGŁY PRZYPŁYW RADOŚCI? DLACZEGO?

3. Rozwinięcie, czyli konteksty radości.

- Porównanie pieca jako drogocennej kiedyś rzeczy materialnej do np. drogiego smartfonu (slajd pieca kaflowego, smartfonu itp. – zgodnie z inwencją nauczyciela).
- Wspólne tworzenie schematu zależności między wierszami (A). W trakcie rozmowy uczniowie pod kierunkiem nauczyciela omawiają opisane w odzie Fryderyka Schillera wartości, dzięki którym podmiot liryczny odnajduje (odzyskuje) radość nawet po stracie cennej rzeczy materialnej – tekst Mirona Białoszewskiego.
- Omówienie sytuacji odwrotnej (B) – podmiot liryczny kieruje się w życiu przede wszystkim dobrami materialnymi (przedstawione poniżej schematy – zapisane na tablicy – są jedynie propozycją, która w procesie prowadzonej lekcji może ulec pewnym zmianom).

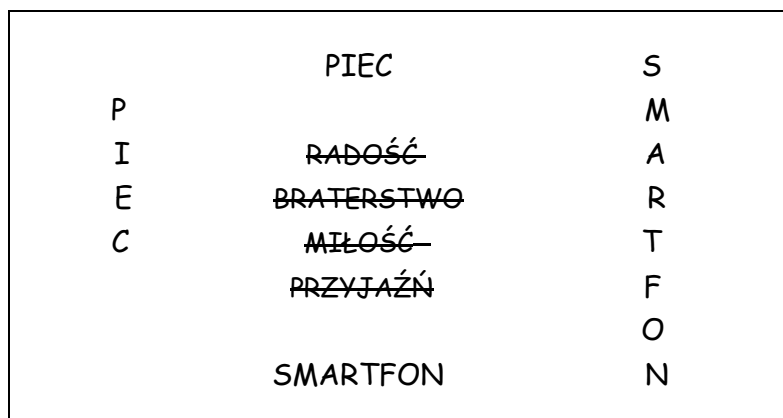
Schemat zależności między wierszami (A)

POMIMO UTRATY:

Sytuacja odwrotna (B)

A GDYBY BYŁO INACZEJ:

4. Rozwinięcie, czyli nagły przypływ radości.

- Przeczytanie dwóch ostatnich zwrotek wiersza (w tym powtórne odczytanie przedostatniej zwrotki). W interpretacji przedostatniej strofy uczniowie tym razem wychodzą poza kontekst wynikający z *Ody do radości* Schillera i zapisują (karta pracy nr 2b) – zgodnie z sugestią nauczyciela – emocje, uczucia, postawy, które są im najbliższe.

Uwaga. Należy pozostawić uczniom całkowitą swobodę przy zapisie wniosków z interpretacji ostatniej zwrotki (ew. zasugerować, że jest to językowa zabawa).

<p><i>Została po nim tylko szara naga jama szara naga jama.</i></p>	<p>... NAGŁY PRZYPŁYW RADOŚCI, którego źródłem jest <i>przyjaźń, miłość, ale także np. pasje, marzenia, młodość</i></p>
<p><i>I to mi wystarczy: szara naga jama szara naga jama sza-ra-na-ga-ja-ma szaranagajama.</i></p>	<p>???</p>

5. Zakończenie niewyczerpanego, czyli sylabizacja radości albo układy radości podmiotu lirycznego.

- Rozdanie uczniom klocków (ten punkt można pominąć).
- Porównanie wersów zbudowanych z frazy *szara naga jama* do budowania z klocków – zabawy, która daje dzieciom wiele radości (np. slajdy z wizualizacją takiej sytuacji).
- Wytlumaczenie zwrotu *sylabizacja radości*, gdzie Miron Białoszewski opisuje uczucie radości na poziomie sylaby, powtarzając ten sam wers na wiele sposobów.
- Rozdanie uczniom pustych kartek oraz z sylabami: *sza, ra, na, ga, ja, ma*. Zabawa w sylaby – układanie i czytanie frazy *szara naga jama* na wiele sposobów (zgodnie z inwencją uczniów).
- Zadanie pracy domowej dla chętnych: Napisz własną frazę, która będzie wyrażała radość i będzie mogła posłużyć do stworzenia zabawy w sylaby.

Przykładowe układy radości:

SZA	RA		NA	GA		JA	MA
-----	----	--	----	----	--	----	----

SZA		RA	NA	GA		JA	MA
-----	--	----	----	----	--	----	----

SZA	RA		NA	GA	JA		MA
-----	----	--	----	----	----	--	----

Komentarz autora

Czy ktoś jeszcze pamięta żelazko z duszą? Ile w tej nazwie metafizyki! A przecież słowo *dusza* oznacza tutaj tylko podgrzaną żelazną sztabkę, którą wkładano do środka żelazka. We współczesnym świecie bardziej liczy się umiejętność czytania tekstów, aby dobrze rozwiązać test, niż przeczytanie czegoś tylko dlatego, że może nam to sprawić po prostu radość.

Świat idzie do przodu. Nikt już nie użyje żelazka z duszą skoro ma dyspozycji żelazko ze stalową stopą, a może z aluminium i teflonem albo stopą ceramiczną, emaliowaną ... Wybieramy wygodę, funkcjonalność lub po prostu efektywność sprzętu. Tak samo jest ze słowem, które już dawno zdewaluowało się w dobie wszechobecnego Internetu, stając się zwykłym wyrazem bez *duszy*.

Obserwując dzisiejszego odbiorcę słowa (literackiego), można dostrzec, że jego zainteresowanie ukierunkowane jest na powieściadła albo teksty piosenek, które często stają się *wartościowe* tylko dzięki chwytliwej melodii. A słowo poezji? Czy istnieje jeszcze poza podręcznikiem szkolnym? Na pewno tak. Choć największa grupa zainteresowanych wierszem to uczestnicy wielu konkursów poetyckich – łatwo dostępnych w Internecie. Tylko że ... ilu poetów przypada na jednego czytelnika? Wniosek nasuwa się sam – wielu chce tworzyć, prawie nikt nie chce czytać.

Może dlatego warto od czasu do czasu przeczytać na lekcji języka polskiego coś, co odbiega od przyjętego wyobrażenia o podręcznikowym wierszu, który ze swojej wierszowanej natury musi być dla ucznia zwyczajnie nudny – tak jak nużąca jest czynność prasowania. A przecież dobra poezja ma swoją poetycką *duszę*. Wystarczy ją tylko wyciągnąć, rozgrzać, wsadzić na nowo i prasować koszule, spodnie, sukienki ... Ile radości może dać taki nietypowy, jak na te czasy, sprzęt? Ile radości może dać tak nietypowy wiersz Mirona Białoszewskiego?

Czytanie tekstu *Ach, gdyby, gdyby nawet piec zabrali* ... – tak jak prasowanie starym żelazkiem – nie będzie łatwym procesem. Nie każda lekcja na temat poezji lingwistycznej przyniesie zamierzony efekt. Zależy to od wielu czynników – począwszy od zespołu klasowego, z którym będziemy pracować, a skończywszy na tak prozaicznej sprawie, jak to, na której lekcji będziemy czytać wiersz Białoszewskiego i czy za godzinę uczniowie nie mają przypadkiem sprawdzianu z matematyki.

Ważnym elementem lekcji jest wciągnięcie uczniów w proces twórczy, który ma na celu odwrócenie sytuacji twórcy – odbiorcy, skoro częściej wolimy pisać niż czytać (przynajmniej tak się wydaje). Odbiorca *śłucha* wypowiedzi poety przez pryzmat tworzenia tekstu na nowo – dobrym sposobem jest tutaj wprowadzenie elementu zabawy (sprzyja temu fraza *szara naga jama*).

Jeśli przebrniemy przez pierwszą część lekcji, w ramach której omawiamy *Odę do radości* Schillera, pozwalając uczniom swobodnie ingerować w notatkę powstającego opisu (pod warunkiem, że nie dojdzie do nadinterpretacji), wejście w tekst *Mojej niewyczerpanej ody do radości* powinno przynieść zamierzony efekt podczas *sylibizacji radości* – pełne zaangażowanie uczniów, tworzących własne *układy radości*.

Układy radości są tutaj podgrzaną żelazną sztabką, *duszą* wiersza (nawet tego z podręcznika), dzięki której lekcja na pewno będzie dobrze *odprasowana*.